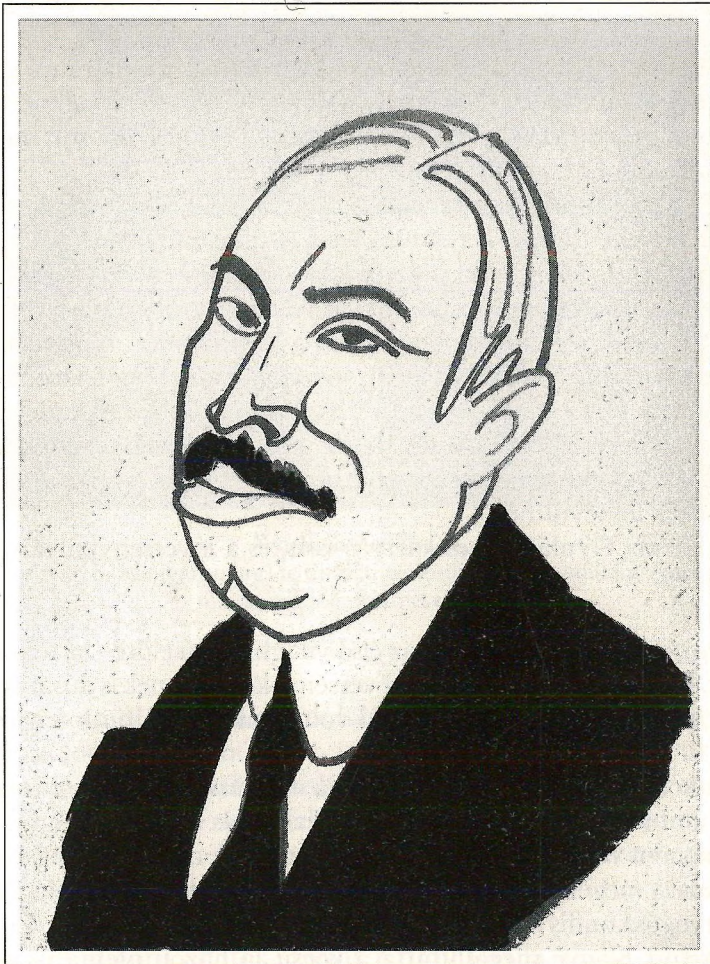

Krúdy Várady Zsuzsival imádott Margitszigetén lakott

Krúdy Gyula

1878–1933

BRÓDY ANDRÁS

Krúdy emlékek

Kágyé – azaz Krúdy Gyula – kártyázott és lóversenyre járt. Ma már nehéz megmagyarázni, hogy akkor az írók számára mi volt a szerencsejáték: a kártya és a lóverseny. Valószínűleg ópium, alkohol, az élet forgataga, a gyermekkori gombozás folytatása és még sok-sok minden. És egyesek számára hasznot hajtó mellékfoglalkozás is.

Jókai, Mikszáth naponta tarokkoztak, és Bródy Sándortól kezdve Ady Endrén és Krúdy Gyulán keresztül József Attiláig és Karinthy Frigyesig az írók életének egy része a zöld posztós kártyaasztal és a smaragdszínű gyep közötti szörnyen zezugos, buktatókkal teli útvesztőben telt el. És Kágyé bizonyára a legtöbbet tartózkodott ebben az útvesztőben. Hosszú, imbolygó figurája elválaszthatatlan volt a lóversenypályák megbabonázottnak látszó, üvöltő tömegétől. Ő néma maradt a legizgalmasabb végküzdelemben is, csak szeges botjával bökdöste sűrűbben a földet. A legveszettebb, hajnali kártyacsatákban sem lélegzett hangosabban, és az *Otthon Club* örökös kibicei sem láthatták felhevülnék.

Pedig Krúdy Gyula peches kártyás volt, és a lóversenypályán sem volt szerencsés.

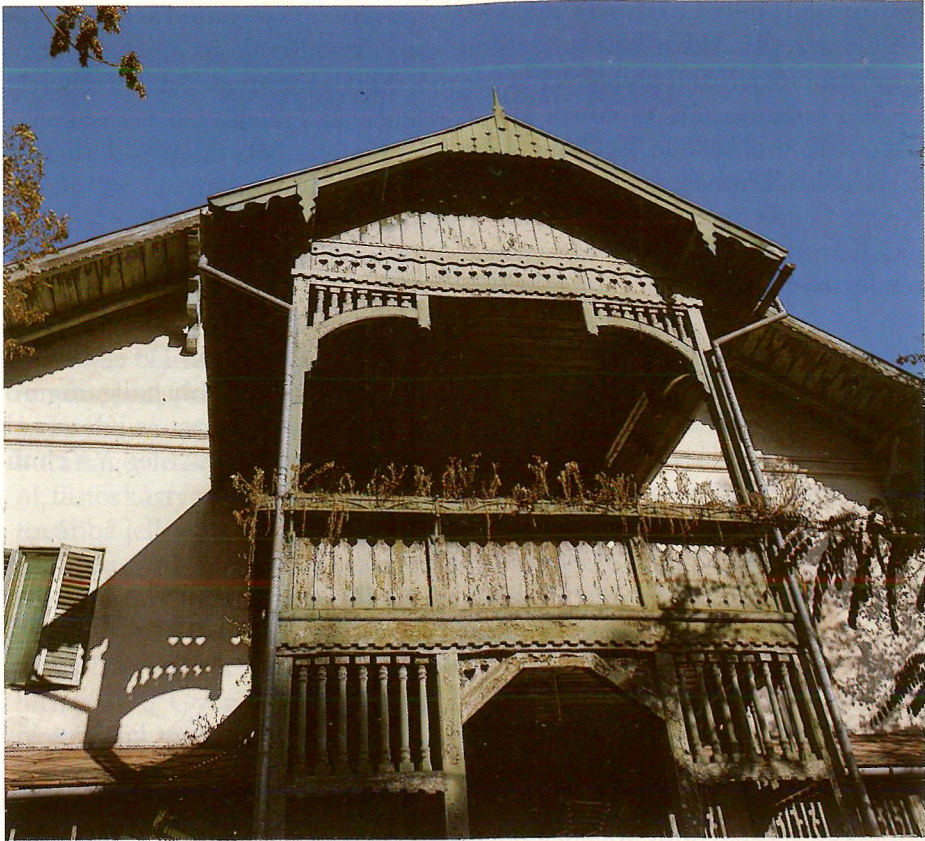
*

Egy régi őszön azonban – úgy az első világháború előtt – ez teljesen megváltozott. Jó volt a kártyajárása, és a versenyeken a tippek is dúsan kamatoztak. Már vadgesztenye-koppantó idő volt, amikor felültünk a nyíregyházi gyorsra.

– Ilyenkor, amikor a szerencse szárnya megsimogatja borostás arcunkat, el kell menni oda, ahonnan a világra szakadtunk... – szölt Kágyé.

A gyors nem volt gyors, és csak vánszorogtunk a kezdődő hervadásban. Végül is azért megérkeztünk az akkor még félfalu, félváros Nyíregyházára, és egy zötyögős konflis bevitt bennünket a hosszú Kállói utcába. Egy sokablakú ház előtt Kágyé megállította a kocsit, a házon pléhtábla volt, és a pléhtáblán az 1009-es szám:

– Itt születtem, és nem szégyellem bevallani, hogy anyám kőművesek

Nyíregyháza, Sóstó

„Ó, Nyírség, ó, Magyarország! te tündéri panoráma, miért szálldos vissza lelkem
mindvégig régen látott tájaidra?”

mellett dolgozott, és nem szabályos házasságból születtem... Félig gyerek-
lány volt a szülőm, alig tizenöt éves, amikor apám megejtette. Ez akkoriban
neki szerencse volt, apámnak és családjának szerencsétlenség. De apám szü-
letésem után három évvel mégis feleségül vette anyámat, és nem tűrte, hogy
bárki is görbe szemmel nézzen a munkáslányra, aki egyszerre „nagyságos
Krúdyné” asszonyom lett.

*

A pontos és szigorú adatok szerint Krúdy Gyula 1878. október 21-én
született. De Krúdy Gyula egész életében tagadta ezt a dátumot, és azt
mondotta, hogy ez a nap törvényesítésének napja. Az anyakönyvi adatok

szerint anyja neve Csákányi Júlia, a bábaasszony egyszersmind keresztanya-ként is szerepel. Akkoriban keresztszülő csak jómódú rokon vagy nagy befolyású ismerős lehetett olyan régi családnál, mint a Krúdyak. Születési helyét később átszámolták, és ennek következtében az emléktábla nem azon a házon áll, ahol kellene. Ezt Valent József és Katona Béla tanárok derítették ki. Később Krúdyék átköltöztek a Kállói utca 1026-os szám alá, itt töltötte Krúdy Gyula gyermekkorát. A ház 1903-ig volt Krúdyéké, akkor Korompay Károly és Spányik Géza orvosok vették meg, és egy kis szanatóriumot rendeztek be a házban.

*

Nem mentünk be a szülői házba, szállodában aludtunk. De előbb egy nagyon régimódi kocsmába telepedtünk be, ahol a máskor oly hallgatag író sokat beszélt gyermekkoráról. Anyjáról nem szólt sok szépet és jót, annál többet mesélt daliás apjáról. Ezt a kocsmai hangulatot rögzíti meg *NN* című kisregényében, és munkája elé ezt az ajánlást írja.

Emlékül ifjúságomnak

És az alcím:

Egy szerelemgyerek

*

Aztán sok szó esett egy öreg, vak rokonáról, aki madzagot kötött a kis Krúdy Gyula kezére, és a madzagon furcsa hangú csengettyű lóbálódzott. Az öreg vak így akarta megakadályozni, hogy a fiú elcsavarogjon. Még elmondotta azt is, hogy apai nagyanyját nagyon szerette, és gondolkodására talán ez a mesemondó öregasszony hatott legjobban. Ez a nagymama éppen úgy visszamenekült a múltba, mint ő saját maga később.

A nyíregyházi kirándulás két napig tartott.

Kágyé szomorkásan és kissé unatkozva újra felült a vonatra, a fűszagú Nyírvidék után megérkeztünk a kőszénfüstös Budapestre.

KELLÉR ANDOR

Krúdy Gyula lakásai

A Krúdy Gyuláról szóló emlékezésekben az író ott található a *London*-szálló éttermében, a kiskocsmák piros terítős abrosza mellett, a régi orfeum éjszakai zajlásában, az egykori szerkesztőségek ásításra ingerlő, hosszú, sötét folyosóin, barátságos leányok házában, ahol a belépéskor nem kell meghívót felmutatni, füstös kártyatermekben, nyűtt arcú, kivörösödött szemű játékosok között, továbbá jellegtelen szállodai szobában, ahol napfényes reggel készülődik a lefekvésre – mondom, mindenütt feltűnik szálfalakja, csak a lakásában nem. Krúdy otthoni életéről alig akad feljegyzés; igaz, mindig úton volt, otthon nem is kereste őt senki, csak postás vagy végrehajtó.

Az *Üres a fészek* megjelenése idején (1897) a tizenkilenc éves novellista és hírlapíró, a Gyöngytyúk utcában (mai Gyulai Pál utca) bérelt hónapos szobát egy szabómesternél; kikötötte, hogy a főbérő mindennap köteles kivasalni a ruháját. Abban az időben többször változtatta hónapos szobáit, de mindig a kerületen belül. Budapesten is sokáig ragaszkodott az odahaza megkedvelt kisvárosi csendhez, a néptelen utcán zötykölődő társzekerek hangjához, a muskátlis ablakokhoz, a leanderes udvarokhoz, Nyíregyházát kereste a Józsefvárosban. Hamarosan törzsvendég lett a környék ivóiban, megszerezve a kocsmárosok és a vendégek megilletődött respektusát, nem írói tehetsége, hanem gyorsan ütő óriási tenyere révén.

Még jóval a nagykorúság előtt beleszeretett Spiegler Bellába, aki Satanella néven írt novellákat. Végül is megkérte a nála hét évvel idősebb Bella kezét. A házasságkötés után felesége Király utca (ma Majakovszkij utca) 47. szám alatti lakásába költözött. Egy régi szecessziós ízű irodalmi pletykakönyvben, az *Az irodalom boudoirjában* című kötetben olvassuk, hogy a gyermekifjú férj eltiltotta feleségét az írástól. És amikor az tilalma ellenére novellát írt egy hetilapba, Krúdy provokáltatta a szerkesztőt és pisztolypárbajt vívott vele.

Hamarosan kiderült, hogy a hajthatatlan, ellentmondást senkitől el nem tűrő, akaratát mindenkire ráerőszakoló férfi nem képes elviselni a családapai és férji szereppel járó kötelezettségeket. Valóban, Krúdy nem volt olyan fajta

ember, aki estéit odahaza töltve olvasgat, majd tíz óra felé ajkán elnyomva az ásítást, nyugovóra tér. Kedvteléseiben, hajlamai követésében semmiféle kötöttség nem gátolhatta őt. Időnként napokra eltűnt, eleinte ijedelmet okozva aggódó feleségének, később az asszony már türelmesen várt, tudta, hogy férje visszatér. Krúdy gyakran hetekre is elsáncolta magát különféle szállodák – a *Royal*, az *Astoria*, a *Meteor* – szobáiban, a nyugodt dolgozás ürügyével. Valójában szabadságvágyát követte. Haza csak látogatóba járt. Csatangoló kandúrtermészete lévén, csak a házhoz volt hű, párjához soha.

Válása után újra megnősült; második felesége is gyömbölyű, tipegő léptű, apró lábú galamb volt, amilyen az első. És mind a kettő tanítónő. Várady Zsuzsival imádott Margitszigetén lakott, a kastély szép, tágas három szobájában. (Egyébként a szigeten hosszabb ideig az igazgatósági épületben is volt szállása, valamint a régi *Nagy Szállóban* és *Kis Szállóban* is. A szigeti sétálóknak már egyik épülettel sem találkozni. A régi szállodákat lebontották, a kastély és az igazgatósági épület a háborúban pusztult el.)

Szobája a sétányra nyílt, és ha otthon volt, a hajnali óráktól délig dolgozott. Az óriási méretű, átfűthetetlen szobában szokta meg, hogy télikabátban írjon, és később Óbudán is ragaszkodott ehhez a szokásához; csak forró nyári napokon vetette le bélelt, nehéz kabátját. Kettős ágyban aludt, erről a bútorról messziről felismerhető volt a szállodai származás. Téglalap alakú, lila csomagolópapírossal befödött asztalnál írt. Az asztalon ott volt egy kavics, azt régen Zsuzsika hozta ajándékba a papának. Egy bagolyos írókészlet is ott terpeszkedett, de ahhoz soha hozzá nem nyúlt. Volt külön tintatartója, mindig lila tintával. Ragaszkodott régi tollszárához és csak hegyes tollal tudott írni. Amikor asztalhoz ült, hosszasan gondolkodott és csak aztán látott munkához. Javítás nélkül, gyorsan írt. A munkát csak azért hagyta abba, hogy tornáztassa kezét és nagy erővel ropogtassa ujjait. Fizikailag fáradt el a munkában. Ha elgondoljuk, hogy ötvenöt éves koráig annyit írt, mint Jókain kívül senki e hazában, ezen nem is csodálkozhatunk. Könyvtára nem volt, de az elterjedt közhittel szemben elég sokat olvasott, főleg Dickens, Thackeray-t, Jókait és Mikszáthot. Az újságokban megjelent írásait nem vitte haza, soha említést sem tett róluk. Cikkeit sem ő, sem a család nem vágta ki, nem tette el. Könyveit sem őrizte meg, még azzal sem törődött, hogy szűkebb környezete olvasta-e őket.

Sokat keresett, de az üzemanyag: a konflis, a kocsmák, egyáltalán: a házas- és magányos élet keverése nyelte a pénzt. Minden reggel tíz pengő kosztpénzt adott. Időnként pontosan leírta, mit vásároljon a felesége másnap. Akkoriban még ragaszkodott a két liter asztali borához; azt Czájlik üzletéből hozták. Az üvegeket íróasztala elé, az ablakba kellett állítani. Egészen híg rántottát reggelizett. Legkedvesebb eledele a maga készítette keve-

Király (ma Majakovszkij) utca 47., a volt Pékáry-ház,
itt lakott Krúdy első feleségével 1899-től

rék volt: szardíniát, vaját, hagymát, kemény tojást kevert össze, és citromlével öntötte le. Marhahúst szeretett enni és káposztát, minden formában. Édességet soha életében nem evett, gyümölcsöt is csak nagyon ritkán, kivéve a hámozott diót. Vasárnaponként otthon ebédelt, vacsoraidőben mindig a városban volt.

Ahogy hazaérkezett, levetkőzött. Gondosan vigyázott ruhájára. Vendégek ritkán jártak náluk. Időnként egy-két szerkesztő és a kedvelt Szép Ernő, akinek tréfás meséit hunyorgó mosolygással hallgatta. Mindig egyedül járt el, asszony nélkül. Színházba egyetlenegyszer vitte el a feleségét, *Az aranyóra*

Óbuda, Templom utca 15., az író utolsó otthona

bemutató előadására. De máshová nem jártak együtt. Nagy esemény volt, amikor Magyarai Imre cigányprímás esküvőjén felesége társaságában jelent meg. Moziba talán soha életében nem ült be.

Egyszer fejfőrcs kónoztá és mozdulatlanul feküdt a díványon. Kislánya, aki hallotta, hogy édesapja a lóversenyen volt, hozzálépett és aggódo hangon ezt kérdezte: „Leestél a lóról?” Ez volt az a ritka pillanat, amikor Krúdy nevetett. Mert csak mosolyogni szokott.

Amikor 1929-ben megbetegedett, Lévy doktor eltiltotta az ivástól, és valóban, egy évig nem nyúlt borospohárhoz. Akkoriban a Közmunka Tanács kitette a családot a kastélyból és cserébe adta az óbudai, Templom utca 15. számú házban levő lakást. A bejárat melletti szoba lett Krúdyé. Ebben az időben sokat kínlódott az ital hiánya miatt, dörögött, tett-vett a lakásban,

nem találta a helyét. S aztán újra ivott és újra eltűnt gyakran napokra, éppúgy, mint egykor szép ifjúságában. Egyszer egyik famulusával, R. P.-vel ült egy vendéglőben és italozás közben elfogyott a pénze. Megparancsolta R. P.-nek, menjen el a lakására, másszon be a nyitott ablakon, a kaputól balra, persze megjelölve, hogy íróasztalának melyik fiókjában van az asszony elől elrejtett pénze. R. P. éppen behatolóban volt, amikor a rendőr elfogta, bekísérte az őrszobára és Krúdynak kellett kiváltania az utasítását híven teljesítő fiatalembert.

Utolsó éveiben fonnyadozó kedvvel merengett el az idők változásain, fellépésének félelmetessége is csökkent, a hatalmas alakját körüllegő varázs is foszlóban volt. Ebben az időben már többször előfordult, hogy megvárokoztatták szerkesztőségeiben.

1933. május 11-én délután lefeküdt. Fáradt volt és beteg. Este kislánya bement hozzá és megcsókolta a homlokát. „Köszönöm, kicsim!” – ennyit mondott. Reggel holtan találták. Álmában érte a halál. Ravatala körül ott volt a két asszony, gyermekei, a rokonok és tisztes távolságra, mélységes megrendültségben pajtásai, mert barátai soha nem voltak, ivópartnerei, társai a betűvetésben: írók és újságírók, pincérek, lump éjjelezők, pillangók, óbudai kocsmázók és pesti kávéházi okosok, tipszterek és zokék, műveiben megörökített világa.